

Arkeologisk schaktningsövervakning

LEKSANDS KYRKA

vid schaktning för dränering inom begravningsplats L2000:1868
i Leksands socken och kommun, Dalarnas län
2023

Arkivrapport dnr 28/22

Lee Widegren Lundin

Karta över Dalarna. Rektangeln motsvarar figur 1, bilaga 2.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY
Topografiska kartan: © Lantmäteriet.

Dalarnas museum, Falun, 2023

Sammanfattning

Under sommaren 2022 genomförde Dalarnas museum en arkeologisk schaktningsövervakning vid Leksands kyrka (figur 1). Syftet var att dokumentera de delar av begravningsplats L2000:1868 som påverkades av dräneringsarbete. Nio gravar påträffades varav fem var relativt välbevarade och fyra var mer skadade och diffusa. Totalt tre schaktsträckor dokumenterades. Inga föremål i form av exempelvis dräkt detaljer påträffades i gravarna. Där det gick att urskilja låg gravarna i öst-västlig riktning. Troligen var gravarna från medeltiden då de låg så pass nära kyrkan. Dalarnas museum förordar inga ytterligare arkeologiska insatser inom aktuellt arbetsföretag, men att antikvarisk närvaro behövs vid framtida markingrepp kring kyrkan.

Inledning

Under sommaren 2022 genomförde Dalarnas museum en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning vid Leksands kyrka, Leksand socken och kommun. Anledningen var att det grävdes schakt för dränering kring kyrkan. Beslut togs av Länsstyrelsen i Dalarna, dnr 431-3460-2022. Orsaken till schaktningsövervakningen är att området kring kyrkan är del av en begravningsplats, fornlämning L2000:1868. Där finns spår av brandgravar från järnåldern och kristna skelettgravar från medeltiden och framåt. Beställare var Leksands pastorat, Svenska kyrkan.

Antikvarisk bakgrund

Kring Leksands kyrka fanns flera registrerade lämningar i Kulturmiljöregistret (figur 2). Utöver begravningsplats L2000:1868 (tidigare Raä Leksand 905:1) fanns fler registrerade gravplatser, L2000:1685, inom kapellets yta, och L2000:1869 (tidigare Raä Leksand 905:3) vid kyrkans nordöstra hörn. Därtill har myntfynd i kyrkan och på kyrkogården registrerats, fyndplats L2000:1867 (tidigare Raä Leksand 905:2).

Flera undersökningar har genomförts i och kring Leksands kyrka. Bland annat påträffades medeltida skelettgravar under vapenhuset vid schaktning 1971 ungefär en meter under golvet. Gravarna hade lagts i flera skikt med en orientering som speglade kristen begravnings sed från medeltid (Serning 1982).

Vid utgrävning år 1984 under St Petri kapell, beläget strax nordväst om kyrkan, undersöktes 75 gravar med huvudsaklig datering från 1600-talet fram till kapellets uppförande 1760 (Gustin 1996).

Vid schaktkontroll år 1989 påträffades gravar med skelett omkring 1,5 meter under marknivån. I en av gravarna fanns ett fynd i form av ett medeltida ringspänne av brons (Carlsson & Landström 1989).

Syfte

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetsätt dokumentera fornlämningen.

Metod

Schakten grävdes av en grävmaskin utrustad med planeringsskopa. Dokumentation av schakten gjordes löpande på platser där det ej genomförts markarbeten tidigare och där gravar framkom. Hela den schaktade sträckan är därför ej inmätt.

Påträffade gravar rensades för hand. Schakten och gravarna dokumenterades i text, med fotografering och mättes in med RTK.

De gravar som påträffades i botten av schaktet där schakten inte behövde grävas djupare täcktes med markduk och sand före återfyllningsmaterial lades ned i schaktet. Där det behövde grävas djupare togs graven och benen bort efter dokumentation. Borttagna skelett/ben hanterades av gräventreprenörer i samråd med kyrkan.

Resultat

Totalt tre schaktsträckor dokumenterades där det påträffades gravar (figur 3). Inga andra anläggningar eller konstruktioner påträffades. I samtliga schakt fanns endast fin sand med bitvis mer grus och sten de översta tre decimetrarna under markytan. Enstaka ben och stenar förekom i schaktväggarna.

Schakt 1 låg nordöst om koret och var 9,3 meter långt, 1,6 meter brett i markytan och 0,8 meter bred i botten. Schaktet var cirka 1,5 meter djupt. Gravur framkom 1,15–1,45 meter under markytan (figur 5).

Schakt 2 låg drygt 2 meter väst om kyrkans vapenhus och var 5,7 meter långt, 1,4–1,7 meter brett i markytan, 0,7 meter brett i schaktbotten och 1,6 meter djupt. Gravur framkom 1,4 till 1,6 meter under markytan (figur 6).

Schakt 3 följde kyrkans södra sida och var grävt mot stengrunden. Schaktet var 24 meter långt, intill 1,5 meter brett i markytan, cirka 1 meter bred i botten och 0,9–1,1 meter djupt. Gravur framkom 1,1 meter under markytan (figur 7).

Totalt dokumenterades fem relativt bevarade gravar och fyra mer diffusa, skadade och omrörda gravar. Gravarna redovisas i detalj i bilaga 1 och på foton i bilaga 3. Gravarna förekom på 1,1–1,6 meters djup under markytan. Spår av kistkanten var synligt i sex av gravarna i form av mörkfärgningar, bitvis med något tydligare träfiber. Under grav 1 kunde även rester av kistbotten skönjas. Av de gravar som inte var omrörda gick det att se att samtliga var placerade i någorlunda öst-västlig riktning med skallarna mot väst och fötterna mot öst.

Inga föremål som tillhörde gravarna påträffades. I en grav, grav 8, fanns ett glasfragment. Då det även fanns spår av puts och tegelfragment i graven utgör glaset troligen ett fragment av fönsterglas. Inget material samlades in för analys.

Slutsatser och utvärdering

För de gravar där orienteringen gick att urskilja låg samtliga i en någorlunda öst-västlig riktning med huvudet mot väst och fötterna mot öst, vilket följer kristen begravningssed. Gravarna var sannolikt från medeltiden då de låg så nära kyrkan.

Kistorna var kraftigt nedbrutna och vissa skelettdelar är sämre bevarade där vissa delar förmultnat. Tidigare undersökningar har visat att många gravar innehåller fynd, men de flesta gör det inte.

Det kan mycket väl finnas fler gravar djupare ned än schaktbotten. Vid framtida markingrepp runt kyrkan är antikvarisk medverkan nödvändig fortsättningsvis. Dalarnas museum förordar inga ytterligare arkeologiska insatser inom aktuellt arbetsföretag.

Referenser

Boëthius, G. 1932. Sveriges kyrkor: Konsthistoriskt inventarium. Dalarne.

Band 1. Leksands tingslag, Gagnefs tingslag, Falu domsagas norra tingslag, Falu domsagas södra tingslag.

Carlsson, E. & Landström, K-H. 1989. Schaktkontroll vid Leksands kyrka. Dalarnas museum. Arkeologisk rapport 1989:5.

Gustin, I. 1996. Gravar från tidig modern tid under St Petri kapell. Arkeologisk undersökning. Riksantikvarieämbetet, UV Stockholm, rapport 1996:104.

Serning, I. 1982. "Arkeologiska undersökningar 1971". Tusen år på kyrkudden: Leksands kyrka, arkeologi och byggnadshistoria. Leksands församling. Dalarnas fornminnes och hembygdsförbunds skrifter 25.

Arkiv

KMR, Kulturmiljöregistret, Fornsök, <https://app.raa.se/open/fornsok/>

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer:	431-3460-2022
Fornreg, uppdragsnummer:	202200617
Socken:	Leksand
Fornlämning, raä nr:	Leksand 905:1
Fornreg, lämningsnummer:	L2000:1868
Fastighet:	Kyrkan 1
Koordinater, mitten:	N 6732838
(SWEREF99 TM)	E 499044
Höjd (RH 2000):	177 m.ö.h.
Inmätning:	RTK
Utförandetid:	2022-06-16 till 2022-08-11
Undersökt yta:	47 kvadratmeter
DM projektnummer:	1814
DM diarienummer:	28/22
DM fotoaccesion:	DM ARK1814
DM fyndaccesion:	Inga fynd tillvaratagna
Arkeologisk personal:	Greger Bennström, Lee Widegren Lundin
Projektansvarig:	Greger Bennström

Dokumentationsmaterialet förvaras på Dalarnas museum.

Analogt material: Utskrivna foton m.m.

Digitalt material: Shapefiler, digitala foton (22) m.m.

Bilagor

1. Gravbeskrivningar
2. Figurer (kartor och planer)
3. Foton

Bilaga 1 Gravar

Grav 1

Mörkfärgning efter kistkant intill 0,7–0,8x0,55–0,57 m synligt. Skelett låg förskjutet mot N kistkanten. Kranium och större rörben bevarade, i övrigt nästan helt förmultnad. Under skelettet syntes rester av kistbotten. Graven fortsätter utanför schaktkant mot nordöst.

Påträffat djup: 1,45 m under markytan / 175,0–175,2 m.ö.h.

Gravriktning: ÖNÖ-VSV, huvud åt väst.

Status: Övertäckt.

Schakt 1

Grav 2

Ca 0,8–0,4 meter synligt. Fragmentarisk. Kistkant synlig i S och fragmentariska trärester i N. Kranium i V, överarmsben invid kistkant. Genomgrävd av grav 3.

Påträffat djup: 1,45 m under markytan / 175,1–175,2 m.ö.h.

Gravriktning: ÖNÖ-VSV, huvud åt väst.

Status: Övertäckt.

Schakt 1

Grav 3

Kistkant 0,35x0,26, m med fragmentariska brädrester som sticker ut genom schaktväggen. Kranium lokaliserat mellan kistkanterna.

Påträffat djup: 1,45 m under markytan / 175,1–175,2 m.ö.h.

Gravriktning: Ö-V, huvud åt väst.

Status: Övertäckt.

Schakt 1

Grav 4

Ca 0,7x0,5 m (NÖ-SV). Söndergrävd och återfylld grav. Bestående av kranium, små och stora rörben och trärester.

Påträffat djup: 1,15 m under markytan / 175,4–175,5 m.ö.h.

Gravriktning: Gick ej att fastställa.

Status: Bortgrävd.

Schakt 1

Grav 5

Ca 0,5x0,5 m med diffus kistkant i N. Innehöll kranium i Ö schaktkanten samt små och stora rörben utan inbördes ordning. Troligen påverkad av tidigare ledningsgrävning.

Påträffat djup: 1,40 m under markytan / 175,0 m.ö.h.

Gravriktning: Gick ej att fastställa.

Status: Bortgrävd.

Schakt 2

Grav 6

Ca 0,7x0,4 m synligt. Innehöll omrörda ben, exempelvis rörben, höftben och ryggkotor. Ett krossat kranium syntes i Ö schaktkant. Innehöll även småsten, tegelfragment och bitar av puts som låg blandat med benen.

Påträffat djup: 1,5 m under markytan / 175,0 m.ö.h.

Gravriktning: Ö-V

Status: Bortgrävd.

Schakt 2

Grav 7

Mörk färgning av kistkanter, 0,7x0,3–0,4 m, avsmalnande mot Ö. Innehöll lårben i V samt sken- och vadben i Ö.

Påträffat djup: 1,6 m under markytan / 174,9 m.ö.h.

Gravriktning: Ö-V, huvud åt väst.

Status: Övertäckt.

Schakt 2

Grav 8

Ca 1,75x0,5 meter synligt. Kistkant synlig i nordvästra hörnet, ca 0,7 m l utmed N kanten och 0,3 m utmed V kanten. S kanten låg invid schaktväggen. Innehöll ett skelett, intill 1,5 m l, där krossat kranium, käke, enstaka revben, fingerben, höft- lår- och smalben rensades fram. En underarm låg snett över magen. Fötter ej framrensade. Gravens fyllning kring skelettet innehöll inslag av grus med puts, ett glasfragment (fönsterglas? ej tillvarataget) och sparsamt med tegelkross. Graven låg 0,5 m S om kyrkans stengrund.

Påträffat djup: 1,1 m under markytan / 175,6–175,7 m.ö.h.

Gravriktning: Ö-V, huvud åt väst.

Status: Dokumenterad i plan, ej borttagen, övertäckt med sand och markduk.

Schakt 3

Grav 9

Möjlig grav? Mot kyrkans stengrund fanns en koncentration av ben, mer stökigt. Ingen nedgrävningskant eller kistkant synlig. Kvar fanns en svanskota och andra skelettdelar, möjligen del av lårben, synliga i botten.

Påträffat djup: 1,1 m under markytan / 175,6 m.ö.h.

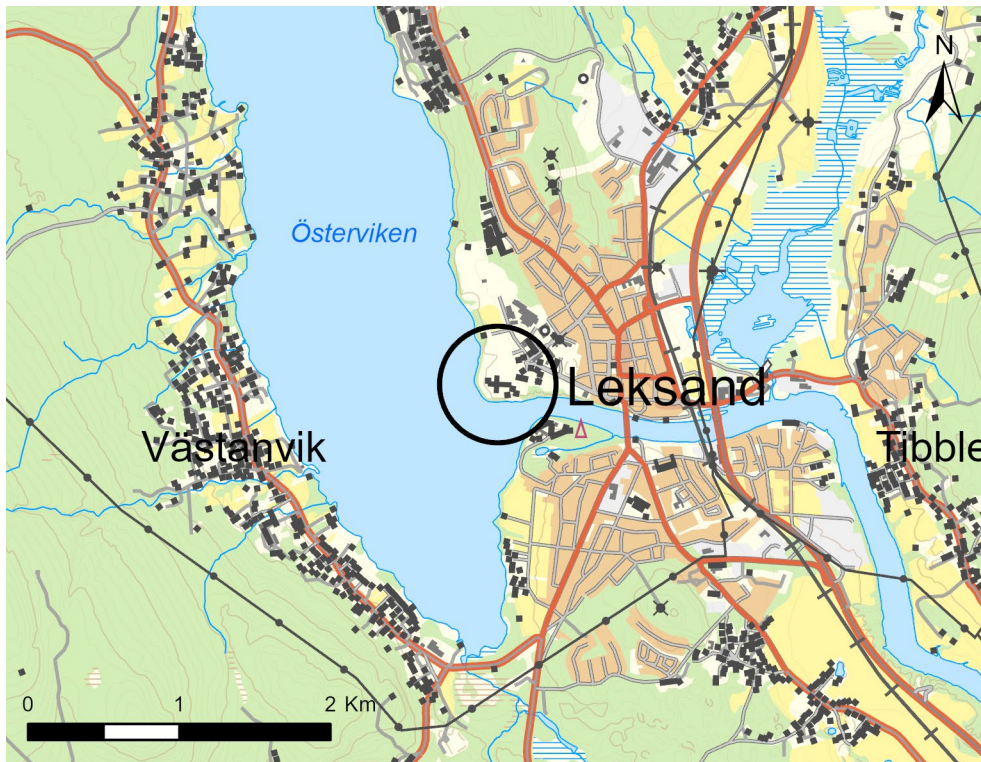
Gravriktning: Gick ej att fastställa.

Status: Ej borttagen, övertäckt med sand och markduk.

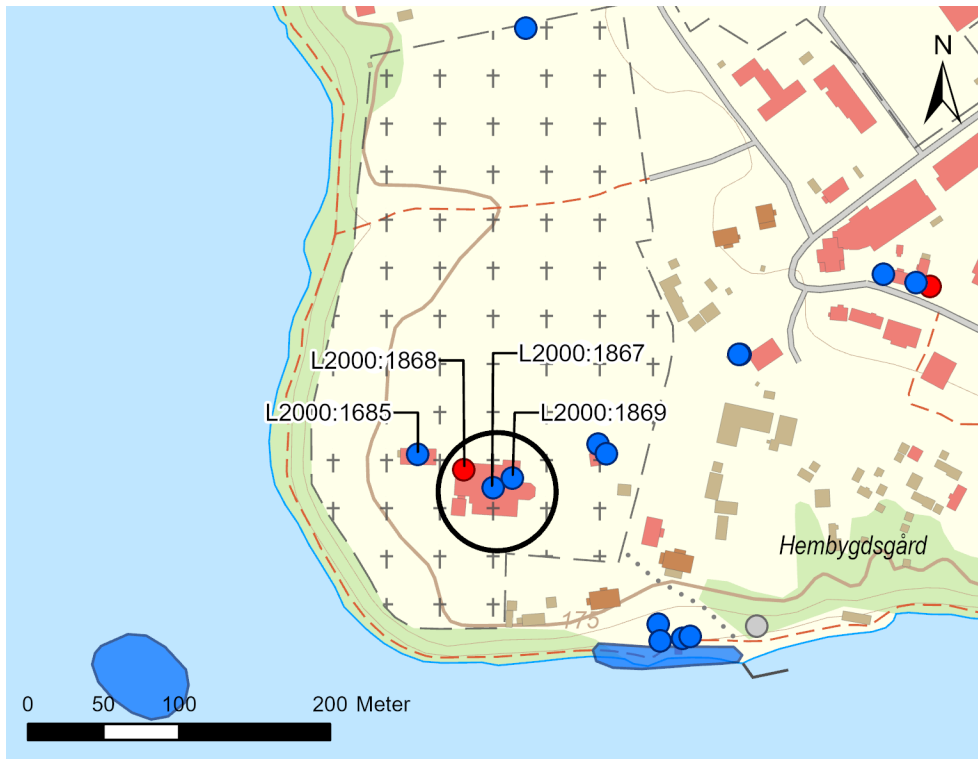
Schakt 3

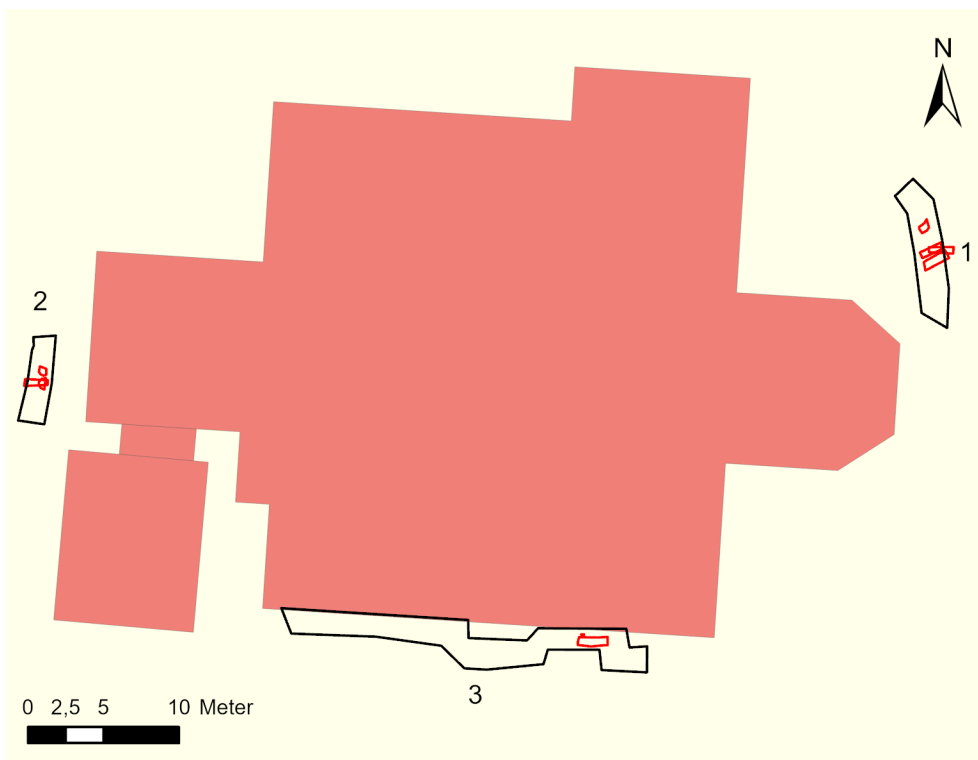
Bilaga 2   *Figurer*

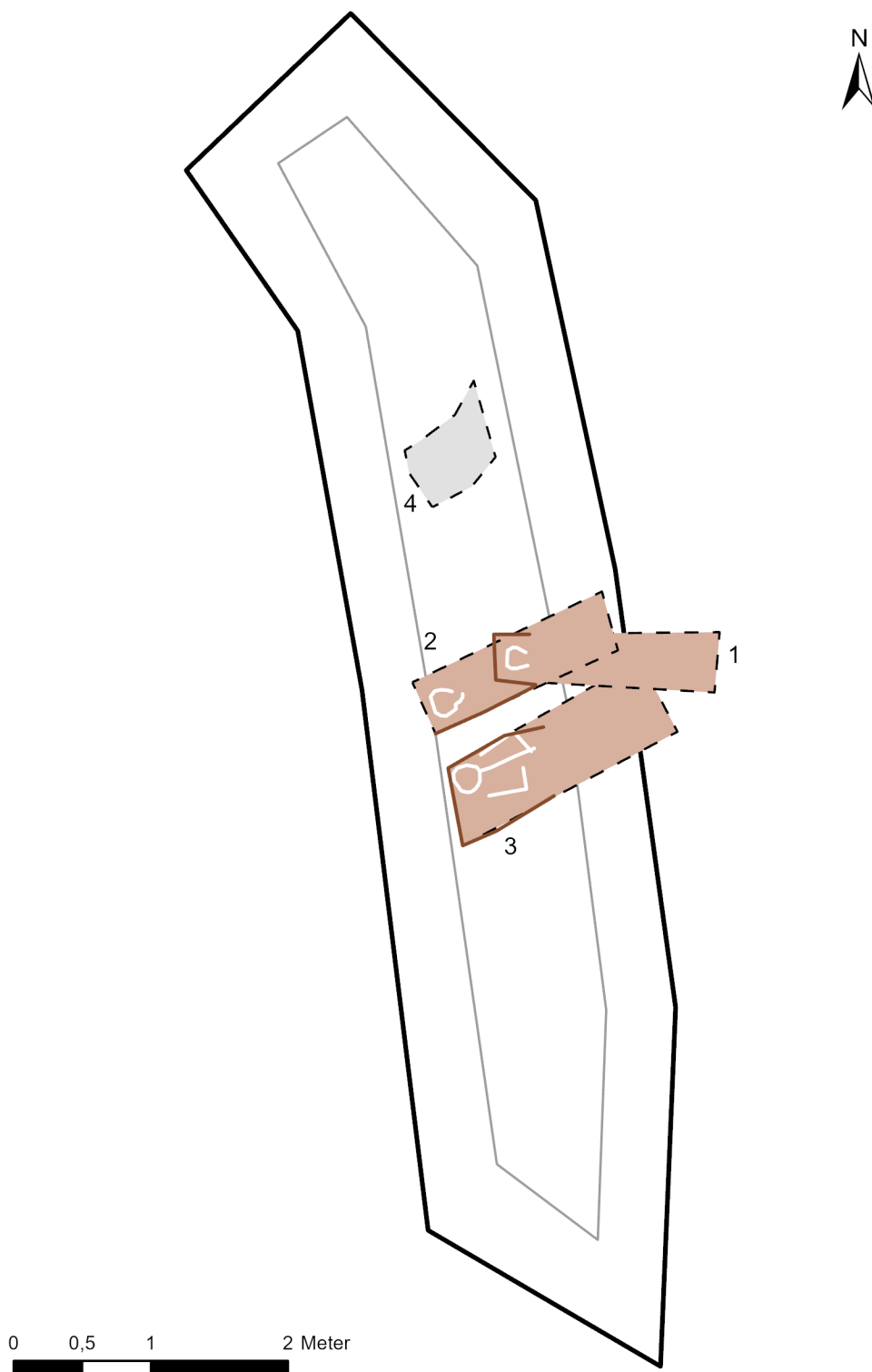
Figur 1. Utdrag ur topografiska kartan med läget för Leksands kyrka markerad. Skala 1:50 000.

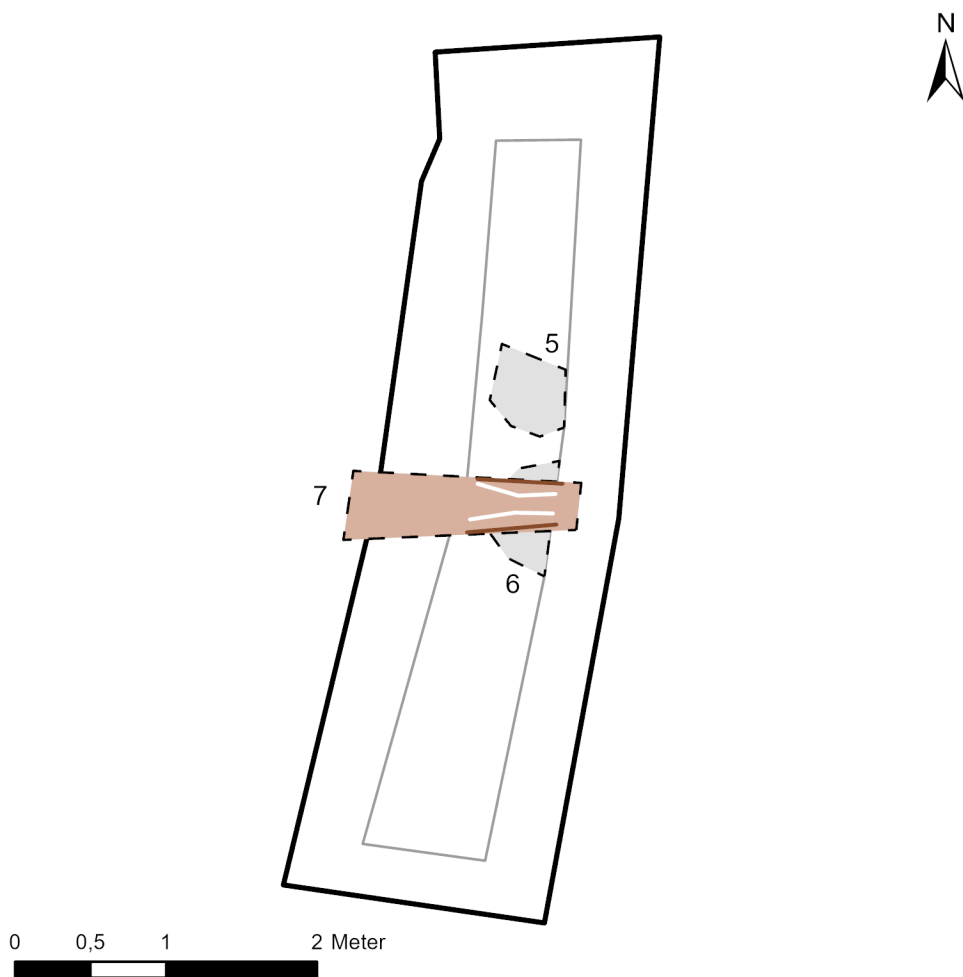
Figur 2. Utdrag ur topografiska kartan med fornlämningar (rött), möjliga fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar (blått) markerade. Leksands kyrka markerad med cirkel. Skala 1:5000.

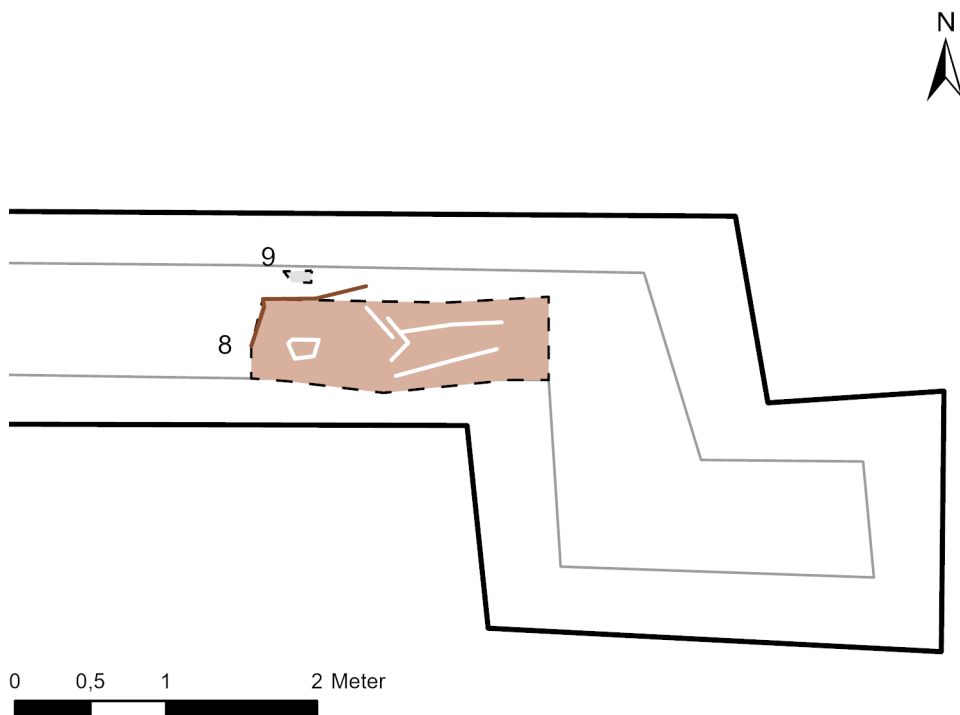
Figur 3. Utdrag ur topografiska kartan med schakt (svart) och påträffade gravar (rött) markerade. Skala 1:500.

Figur 4. Schakt 1 med grav 1–4 markerade. Tunn grå linje är uppskattad avgränsning av schaktets botten. Grått motsvarar diffus eller omrörd grav. Gravarnas utbredning åt öst uppskattat. Bruna linjer motsvarar kistkant och vita linjer kranium i grav 1–3, armar och ryggrad. Skala 1:50.

Figur 5. Schakt 2 med grav 5–7 markerade. Tunn grå linje är uppskattad avgränsning av schaktets botten. Grått motsvarar diffus eller omrörd grav. Gravarnas utbredning åt öst uppskattat. Bruna linjer motsvarar kistkant och vita linjer lår- och smalben i grav 7. Skala 1:50.

Figur 6. Östra änden av schakt 3 med grav 8–9 markerade. Tunn grå linje är uppskattad avgränsning av schaktets botten. Grått motsvarar diffus grav. Bruna linjer motsvarar kistkant och vita linjer kranium, armben, lår- och smalben. Skala 1:50.

Bilaga 3 Foton

Foto 1. Grav 1-3 från norr. Foto: Greger Bennström.

Foto 2. Grav 4 från norr. Foto: Greger Bennström.

Foto 3. Grav 5 och 6 från norr. Foto: Greger Bennström.

Foto 4. Grav 7 från söder. Foto: Greger Bennström.

Foto 5. Grav 8 och 9 från söder. Foto: Lee Widegren Lundin.